

Key words: information culture, professional training, computer science teachers, digital skills, information and communication technologies

Стаття надійшла до редакції 13.01.2025 р.

УДК 378.016: 37.043.2-056.2/.3

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.35.330979](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.35.330979)

ОЛЬГА ГУБАРЬ

ORCID: 0000-0003-3640-1490

МАРИНА ГРИНЬОВА

ORCID: 0000-0003-3912-9023

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТЬНОГО КОМПОНЕНТУ «ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ»

У статті комплексно досліджується проблема формування навичок ефективної взаємодії у студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах інклюзивного освітнього простору. Автори пропонують п'ять ключових педагогічних умов, визначених на основі теоретичного аналізу: забезпечення глибокої теоретико-методологічної підготовки з основ інклюзивної освіти та педагогіки співробітництва; створення автентичних навчальних ситуацій, що імітують реальний інклюзивний простір; забезпечення міждисциплінарної інтеграції знань про особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами; створення можливостей для безпосередньої взаємодії студентів з дітьми з ООП та іншими учасниками інклюзивного процесу; забезпечення рефлексії та самооцінки студентами власного досвіду взаємодії.

Наголошено на важливості комплексного підходу до формування інтерактивних компетентностей майбутніх педагогів, визначено перспективні напрями подальших науково-дослідницьких студій, спрямованих на розробку та експериментальну перевірку ефективності методичних систем, вивчення впливу різних форм практичної підготовки, дослідження комунікативної компетентності, аналіз впливу особистісних якостей.

Ключові слова: інклюзивна освіта, навички взаємодії, педагогічні умови, фахова підготовка, безбар'єрне освітнє середовище, педагогіка співробітництва, педагогічна практика, рефлексія, самооцінка

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується стійкою тенденцією до гуманізації та забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, зокрема й осіб з інвалідністю. Ця тенденція чітко відображена у низці ключових законодавчих актів України, таких як Закон України «Про освіту», Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року та інші нормативно-правові документи. Ці акти визначають інклюзивну освіту як один із пріоритетних напрямів державної політики в освітній сфері, спрямований на забезпечення права кожної дитини на якісну та доступну освіту за місцем проживання, з урахуванням її індивідуальних потреб та можливостей.

Реалізація інклюзивного підходу в освітньому процесі вимагає від майбутніх педагогів не лише глибоких знань теоретичних засад формування інклюзивного процесу, але й сформованих практичних навичок ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу, серед яких – діти з особливими освітніми потребами, батьки або особи які їх замінюють, асистенти вчителя, педагоги та інші фахівці. Якість взаємодії учасників освітнього процесу, а точніше, мультидисциплінарної команди супроводу, є ключовим фактором успішної інтеграції дітей з інвалідністю в загальноосвітній простір, реалізація їх прав та свобод шляхом створення безбар'єрного освітнього середовища.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних (С. Бричок, Л. Велитченко, О. Гончар, О. Мазко, О. Матвієнко, С. Мартиненко та ін.) та зарубіжних (D. Johnson, R. Johnson, R. Selman та ін.) дослідників у галузі теорії педагогічної взаємодії та підготовки педагогів до її

різноманітних форм, а також ґрунтовні дослідження проблем інклюзивної освіти (В.Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, В. Синьов, З. Шевців, та ін.) та питань фахової підготовки педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії (Г. Васильєва, В.Гладуш, А. Колупаєва, С. Литовченко, Н. Пахомова та ін.), активне дослідження проблем інклюзивного навчання й впровадження його в освітній простір (М. Гриньова, О. Губарь, С. Миронова, О. Чеботарьова та ін.); наявні наукові розвідки виявляють потребу у подальшій еволюції та поглибленому аналізі. Це зумовлено не лише динамічним розширенням інклюзивної парадигми в освітній системі України, що передбачає якісно нові моделі інтеграції та підтримки, але й актуалізацією державної політики щодо формування безбар'єрного середовища в суспільстві. Прийняття оновлених нормативно-правових актів, таких як, Закон України про освіту з правками (2025); Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 957 (2021)), визначає нові вимоги до організації інклюзивного освітнього процесу та, відповідно, до компетентностей педагогічних працівників. Це обумовлює необхідність розробки інноваційних підходів до формування навичок ефективної педагогічної взаємодії у майбутніх фахівців, здатних забезпечити повноцінне включення всіх учасників освітнього процесу, враховуючи їхні індивідуальні потреби та можливості, у контексті сучасних законодавчих імперативів та суспільних очікувань.

У дослідженні нами **поставлено за мету**: виокремити та теоретично обґрунтувати провідні педагогічні умови формування навичок взаємодії студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах інклюзивного простору; розробка практичних рекомендацій щодо формування навичок взаємодії студентів педагогічних закладів у контексті вивчення дисципліни «Основи інклюзивної освіти».

Виклад основного матеріалу дослідження. Перебуваючи в складних соціально-економічних умовах сучасне українське суспільство та освіта, зокрема, прагнучи до європейського освітнього простору продовжує роботу з розвитку інклюзивної освіти та створення безбар'єрного середовища зокрема.

Одним з основоположних напрямків створення безбар'єрного суспільства та забезпечення рівних прав для громадян є реалізація права на освіту, яке гарантується основними законодавчими актами та положеннями, які в свою чергу, регламентують організацію та функціонування інклюзивної освіти в Україні, серед них є: Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII), який визначає основні засади державної політики у сфері освіти, в тому числі щодо забезпечення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (ООП) шляхом організації інклюзивного навчання (Стаття 20); Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16.01.2020 № 463-IX), яким конкретизується положення щодо організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти (зокрема Стаття 1 та 20 містять визначення інклюзивного навчання та деталізують його організацію).

Отже, для нашого суспільства актуальним є підвищення якості підготовки вчителя та готовність його до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору.

Вагомим для підготовки студентів педагогічних ЗВО, як майбутніх педагогів, здатних ефективно працювати в умовах інклюзивного освітнього простору в межах сучасної освітньої парадигми, зорієнтованої на принципи рівності, доступності та забезпечення якісної освіти для всіх учасників освітнього процесу, в стінах Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка є включення до професійної підготовки освітнього компоненту «Основи інклюзивної освіти», що посідає особливе місце у навчальних програмах: вона є **ключовим освітнім компонентом**, покликаним створити оптимальні можливості для формування фундаментальних знань, практичних умінь та особистісних якостей, необхідних для успішної взаємодії зі всіма учасниками інклюзивного освітнього процесу.

Формування навичок ефективної взаємодії у майбутніх педагогів в умовах інклюзивного освітнього простору є ключовим завданням сучасної педагогічної освіти, що зумовлено стрімким розвитком інклюзивної парадигми та законодавчими ініціативами щодо забезпечення безбар'єрного середовища. Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дозволяє виокремити низку провідних педагогічних умов, необхідних для успішного становлення відповідних компетентностей у студентів педагогічних ЗВО.

Здійснення наукового пошуку та теоретичне обґрунтування провідних педагогічних умов формування навичок взаємодії студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах інклюзивного простору є важливим завданням у умовах активної розбудови безбар'єрного суспільства. В ході аналізу сучасних науково-педагогічних джерел нами виокремлено ряд педагогічних умов, необхідні для створення комфортного освітнього середовища для осіб з особливими потребами, в межах формування професійних компетентностей здобувачів освіти педагогічних вузів (рис. 1).

Першою фундаментальною умовою постає *забезпечення глибокої теоретико-методологічної підготовки з основ інклюзивної освіти та педагогіки співробітництва*. ґрунтовне опанування студентами концептуальних засад інклюзії, її принципів, моделей організації та нормативно-правового забезпечення, як переконливо доводять праці А. Колупаєвої (останні дослідження щодо філософії та методології інклюзивної освіти), є необхідним підґрунтям для формування їхньої професійної ідентичності та готовності до роботи в інклюзивному середовищі (Колупаєва, Таранченко, 2023). Водночас, інтегроване розуміння принципів педагогіки співробітництва в умовах інклюзивного навчання розглядається у

дослідженнях зарубіжних науковців, таких як Т. Loreman та J. Deppeler (щодо інклюзивних цінностей та практик), сприяє усвідомленню студентами пріоритетності партнерських відносин, діалогу та спільного розв'язання педагогічних завдань з усіма учасниками інклюзивного процесу (Loreman, Deppeler, Sharma, 2005). Без глибокого теоретичного осмислення сутності інклюзії формування практичних навичок взаємодії носитиме фрагментарний та поверховий характер.

Другою вагомою умовою є *створення автентичних навчальних ситуацій, що максимально імітують реальний інклюзивний простір*. Як обґрунтовує О. Пометун у своїх працях з методики інтерактивного навчання, активне залучення студентів до моделювання педагогічних ситуацій, використання кейс-стаді, рольових ігор та інших інтерактивних методів навчання забезпечує набуття ними практичного досвіду взаємодії в умовах, наближених до реальних (Пометун, 2021). Дослідження Л. Петренко доводять, що в більшості публікацій *практико-орієнтований підхід* розглядається в контексті *підготовки фахівців*, зокрема вчителів, у системі вищої освіти, як необхідна умова формування професійної компетентності (Петренко, 2016). Ми, в свою чергу, з урахуванням необхідності підготовки здобувачів до роботи в умовах закладів освіти з інклюзивною формою навчання вважаємо за необхідне використовувати його саме в процесі вивчення дисципліни «Основи інклюзивної освіти». Зазначені методи сприяють не лише розвитку комунікативних навичок та емпатії, але й формуванню вміння розв'язувати конфлікти, знаходити спільну мову з різними категоріями учасників освітнього процесу, що є ключовим для успішної інклюзивної практики (Мартиненко, 2014). Зарубіжний досвід, зокрема дослідження L. Darling-Hammond щодо ефективних практик підготовки вчителів, підтверджує значущість залучення студентів до реальних педагогічних контекстів (Darling-Hammond, 2020).

Рис. 1. Педагогічні умови формування навичок взаємодії в умовах інклюзивного середовища в здобувачів освіти педагогічних ЗВО

Третьою необхідною умовою є *забезпечення міждисциплінарної інтеграції знань про особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами*. Глибоке розуміння студентами психологічних, фізіологічних, соціальних та педагогічних аспектів розвитку дітей з різними нозологіями, що розкривається у працях В. Синьова з основ спеціальної педагогіки та М. Шеремет щодо психолого-педагогічного супроводу, є критично важливим для побудови ефективної взаємодії здобувачів освіти педагогічних ЗВО в умовах інклюзивного простору. На необхідності інтегративного підходу в підготовці фахівців спеціальної освіти в процесі підготовки наголошувала Н. Пахомова (Синьов, Шеремет та ін., 2016). І. Малишевська (Малишевська, 2018), І. Миронюк та С. Стеблюк (Стеблюк, 2022). Інтеграція знань з психології, спеціальної педагогіки, корекційної педагогіки та інших суміжних дисциплін, як наголошує Н. Софій у своїх дослідженнях з інтегрованого навчання, дозволяє майбутнім педагогам враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, розуміти причини її поведінки та знаходити адекватні способи комунікації та підтримки (Софій, 2015). Міждисциплінарний підхід, що також підкреслюється у роботах. Схожі думки висловлюють М. Friend та L. Cook щодо співпраці в інклюзивному середовищі, сприяє формуванню цілісного бачення особливостей розвитку дітей з ООП та їхніх потреб (Friend, Cook, 2010).

Четвертою визначальною умовою є *створення можливостей для безпосередньої взаємодії студентів з дітьми з особливими освітніми потребами та іншими учасниками інклюзивного процесу*. Практичний досвід спілкування та співпраці, як переконливо демонструють дослідження В. Засенка у сфері практичної підготовки педагогів до інклюзії (Засенко, Прохоренко, 2022) та Л. Прохоренко щодо організації інклюзивного навчання (Прохоренко, 2022), є незамінним для формування емпатії, толерантності, вміння налагоджувати контакт та ефективно співпрацювати в команді. Участь здобувачів освіти у педагогічних практиках в

інклюзивних закладах освіти, спільних проектах з батьками, асистентами вчителів та іншими фахівцями сприяє подоланню стереотипів, формуванню позитивного ставлення до інклюзії та розвитку практичних навичок міжособистісної взаємодії (Чеботарьова, Гладченко, 2020). Вивчення наукових праць Т.Щербан дозволяє констатувати, що ключовим елементом здатності педагога до організації ефективної педагогічної комунікації є перцепція його професійної діяльності, розвиток якої є фундаментальною основою його професіоналізму. Перцептивні навички в контексті педагогічного спілкування визначаються, як здатність до адекватного сприйняття та глибокого розуміння учасників освітнього процесу. Процес навчальної комунікації нерозривно пов'язаний з безперервними перцептивними діями педагога, які, окрім пізнавальної функції, виконують також регулятивну функцію в освітньому процесі (Щербан Т., Щербан Г., 2016).

У контексті викладання дисципліни "Основи інклюзивної освіти" як важливої складової практичної підготовки майбутніх педагогів, вагомість формування навичок взаємодії є беззаперечною. На значущість суспільних відносин, у які вступають педагоги в умовах інклюзивного навчання, та необхідність відповідних компетентностей для їх налагодження, передусім уміння ефективно взаємодіяти, акцентують увагу М. Пантюк, І. Садова та С. Ілляш (Пантюк, Садова, Ілляш, 2022). У своїх дослідженнях вони обґрунтовують потребу у формуванні в педагогів здатності до продуктивної взаємодії на різних рівнях інклюзивного процесу: з дітьми, які мають особливі освітні потреби (ООП), з командою психолого-педагогічного супроводу та з батьками цих дітей або особами, які їх замінюють. Зокрема, деталізують спектр необхідних умінь для налагодження ефективної взаємодії вчителя в умовах інклюзії. У контексті взаємодії з дітьми з ООП дослідники підкреслюють важливість здатності педагога не лише до комунікації, але й до глибокого розуміння емоційного стану дитини, володіння навичками емоційної саморегуляції та вираження власних почуттів у прийнятній формі. Також наголошується на значенні таких особистісних якостей, як комунікабельність, спостережливість, зосередженість, тактовність, доброта, милосердя та оптимізм, що є фундаментом для встановлення довірливих відносин. Щодо взаємодії з командою психолого-педагогічного супроводу, відзначають ключову роль здатності педагога до рефлексії власної діяльності, самоповаги, постійного самонавчання та саморозвитку. Важливими є також відповідальність та контактність, що забезпечують ефективну співпрацю та обмін інформацією між членами команди для забезпечення найкращих освітніх потреб дитини з ООП. У контексті взаємодії з батьками дітей з ООП наголошують на необхідності розвинених комунікативних навичок, здатності підтримувати дружні контакти, чітко висловлювати та аргументувати власні погляди, а також переконувати. Не менш важливими є дотримання конфіденційності, здатність до співпереживання, уміння оцінювати ситуації з позиції інших осіб, урегульовувати конфліктні ситуації, досягати порозуміння, проявляти емпатійність та делікатність.

Таким чином, наукові погляди М. Пантюк, І. Садової та С. Ілляш чітко артикулюють необхідність формування широкого спектру комунікативних та соціально-емоційних компетентностей у майбутніх педагогів для успішної реалізації інклюзивної освіти. Ці компетентності, що охоплюють уміння взаємодіяти на різних рівнях, розглядаються дослідниками не як другорядні, а як фундаментальні для ефективної практичної діяльності в умовах інклюзивного навчання, що підкреслює важливість їх цілеспрямованого формування в межах дисципліни "Основи інклюзивної освіти".

П'ятою важливою умовою є *забезпечення рефлексії та самооцінки студентами власного досвіду взаємодії в інклюзивному просторі*. Як обґрунтовує С. Семенов у своїх працях з теорії та практики рефлексії, систематичний аналіз власного досвіду, усвідомлення сильних та слабких сторін, обмін думками з викладачами та колегами сприяють розвитку самосвідомості та вдосконаленню навичок взаємодії. Застосування рефлексивних практик, таких як ведення щоденників спостережень, обговорення педагогічних ситуацій, самоаналіз проведених заходів (Лозенко, 2010; Кравець, 2009), допомагає студентам глибше розуміти власні реакції, аналізувати ефективність застосованих стратегій та знаходити більш оптимальні підходи до взаємодії в інклюзивному середовищі.

Спираючись на сучасні дослідження ролі рефлексії у професійній діяльності, зокрема в педагогічній сфері (як це підкреслюється у працях Л. Гапоненко, Р. Тур, О. Хоріна), цей напрямок акцентує увагу на важливості усвідомлення студентами власного досвіду, труднощів та шляхів їх подолання у процесі навчання та майбутньої професійної діяльності. Зокрема, у контексті формування взаємодії, педагогічна рефлексія (за визначенням Р. Тур) розглядається не лише як усвідомлення викладачем власної суб'єктності, особливостей, сприйняття його оточенням та цілей діяльності, але й як важливий інструмент для студентів. Застосування елементів педагогічної рефлексії дозволяє студентам усвідомлювати власну роль у процесі взаємодії, аналізувати ефективність комунікації з однокласниками та викладачами, а також визначати шляхи оптимізації спільної діяльності. Окрім того, рефлексія виступає потужним психологічним механізмом самовдосконалення особистості студентів (Тур, 2004), сприяючи розвитку їхньої самосвідомості та здатності до самоаналізу в контексті групової взаємодії.

Підхід О. Анісімова щодо рефлексивного подолання професійних труднощів підкреслює важливість розуміння самої навчальної та майбутньої професійної діяльності як такої, що вимагає постійної рефлексії. У контексті формування взаємодії це означає, що студенти навчаються самостійно аналізувати проблемні

ситуації, що виникають у процесі спільної діяльності, критично оцінювати власні дії та дії інших учасників, і на цій основі конструктивно розвивати ситуацію в позитивному напрямі (Філіппова, 2020).

Класичні праці D. Schön з рефлексивної практики також підкреслюють важливість рефлексії для професійного зростання та адаптації до мінливих умов освітнього процесу (Smith, 2024).

Вважаємо за необхідне наголосити на необхідності інтеграції рефлексивних практик у п'ятий напрямок формування взаємодії студентів сприяє розвитку їхньої самостійності, критичного мислення, здатності до самоаналізу та ефективної комунікації, що є важливими складовими їхнього успішного професійного становлення та ефективної міжособистісної взаємодії.

Таким чином, формування навичок взаємодії студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах інклюзивного простору є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного впровадження виокремлених педагогічних умов. Подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на розробку конкретних методичних систем та технологій, що забезпечать ефективну реалізацію цих умов у навчальному процесі та сприятимуть якісній підготовці майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Результати проведеного наукового пошуку підтверджують високу значущість проблеми формування інтерактивних компетентностей у студентів педагогічних закладів вищої освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища. Дана актуальність детермінується сучасними векторами гуманізації освітньої парадигми, інтенсифікацією законодавчих ініціатив у сфері забезпечення інклюзивної освіти та експлікацією зростаючої суспільної потреби у фахівцях педагогічного профілю, здатних до ефективної професійної діяльності в інклюзивному контексті. Аналіз релевантного науково-педагогічного дискурсу засвідчив значну увагу академічної спільноти до питань педагогічної взаємодії та інклюзивної освіти як окремих наукових феноменів. Водночас, встановлено наявність недостатньо розробленого теоретико-методологічного підґрунтя щодо специфіки процесу формування саме інтерактивних навичок у майбутніх педагогів в умовах інклюзивного навчання, що обґрунтовує необхідність подальших науково-дослідницьких студій у зазначеному напрямі.

Подальша науково-дослідницька робота у визначених напрямках сприятиме розширенню теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії та розробці ефективних педагогічних технологій формування їхніх інтерактивних компетентностей.

Список використаних джерел

- Засенко, В., Прохоренко, Л. (2022). Розвиток спеціальної освіти в Україні: 1991-2021 рр. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 4, 7-19.
- Колупаєва, А., Таранченко, О. (2023). *Інклюзія: покроково для педагогів*: навчально-методичний посібник. Київ.
- Кравець, Л. М. (2009). *Виховання саморефлексії у студентів вищих навчальних педагогічних закладів*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луганськ.
- Лозенко, А. (2010). *Формування рефлексивних умінь у майбутніх учителів початкової школи в процесі дидактичної підготовки*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.
- Малишевська, І. (2018). *Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.
- Мартиненко, С. (2014). Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя початкової школи: здобутки, проблеми і перспективи. *Вісник психології і педагогіки*, 16. Взято з <http://www.psych.kiev.ua>
- Миронюк, І., Стеблюк, С. (2022). Інтегрований підхід у підготовці майбутніх фахівців спеціальної освіти до роботи у команді супроводу дітей з особливими освітніми потребами. В кн. С. В. Стеблюк (Ред.), *Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців спеціальної освіти*: збірник тез доповідей І наук.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю (с. 76-93). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ».
- Нова українська школа. *Концептуальні засади реформування середньої школи*. Міністерство освіти і науки України. (2016). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
- Пантюк, М., Садова, І., Ілляш, С. (2022). Готовність педагога до роботи в умовах освітньої інклюзії як наукова проблема. *Молодь і ринок*, 1 (199), 6-11.
- Пометун, О. (2021). *Інтерактивні методи навчання*. В кн. В. Г. Кремень (Ред.), *Енциклопедія освіти* (с. 417-418). Київ: Юрінком Інтер.
- Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти*: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Протокол, Програма від 15.09.2021 № 957. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
- Про освіту*: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

- Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 14.12.2016 № 988-р. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
- Прохоренко, Л., Ярмола, Н., Набоченко, О., Данілавичюте, Е., Ільяна, В., Костенко, Т., Чеботарьова, О., Литовченко, С. та ін. (2021). *Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі*. Взято з <https://surl.lu/bumpno>
- Синьов, В. М., Шеремет, М. К., Руденко, Л. М., Шульженко, Д. І. (2016). Освітньо-психологічна інтеграція школярів із психофізичними порушеннями в сучасних умовах України. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*, 7, 323-344.
- Софій, Н. З. (2015). Особливості викладання в інклюзивному навчальному середовищі: практика спільного викладання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 10, 173-177.
- Тур, Р. Й. (2004). Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*, 13, 22-24.
- Філіппова, Л. (2020). Рефлексивний підхід у професійній підготовці магістрів фармації. *Український педагогічний журнал*, 2, 123-130.
- Чеботарьова, О., Гладченко, І. (2020). *Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток: навч.-метод. посібник*. Харків: Ранок.
- Щербан, Т., Щербан, Г. (2016). Проблеми професійного становлення молодого спеціаліста. В кн. *Особистість у соціальному, віковому та клінічному вимірі сучасного життя: збірник наукових статей* (с. 377-382). Луцьк.
- Deppeler, J., Loreman, T., & Sharma, U. (2005). Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms. *Australasian Jour inclusive classrooms. Australasian Journal of Special Education*, 29 (2), 117-127.
- Cook, L., & Friend, M. (2010). The state of the art of collaboration on behalf of students with disabilities. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20, 1-8.
- Darling-Hammond, L. (2020). Accountability in Teacher Education. *Action in Teacher Education*, 42, 60-71. DOI: <https://doi.org/10.1080/01626620.2019.1704464>
- Smith, M. K. (2024). Donald Schön: learning, reflection and change. *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. Retrieved from <https://infed.org/mobi/donald-schon-learning-reflection-change/>.

References

- Chebatarova, O., & Hladchenko, I. (2020). *Uchni pochatkovykh klasiv iz porushenniamy intelektualnoho rozvytku: navchannia ta rozvytok [Elementary school students with intellectual disabilities: learning and development]: navch.-metod. posibnyk*. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
- Cook, L., & Friend, M. (2010). The state of the art of collaboration on behalf of students with disabilities. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20, 1-8.
- Darling-Hammond, L. (2020). Accountability in Teacher Education. *Action in Teacher Education*, 42, 60-71. DOI: <https://doi.org/10.1080/01626620.2019.1704464>
- Deppeler, J., Loreman, T., & Sharma, U. (2005). Reconceptualising specialist support services in inclusive classrooms. *Australasian Jour inclusive classrooms. Australasian Journal of Special Education*, 29 (2), 117-127.
- Filippova, L. (2020). Refleksyivnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi mahistriv farmatsii [A reflective approach in the professional training of masters of pharmacy]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal [Ukrainian Pedagogical Journal]*, 2, 123-130 [in Ukrainian].
- Kolupaieva, A., & Taranchenko, O. (2023). *Inkliuziia: pokrokovy dlia pedahohiv [Inclusion: a step-by-step guide for educators]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kravets, L. M. (2009). *Vykhovannia samorefleksii u studentiv vyshchyykh navchalnykh pedahohichnykh zakladiv [Cultivating self-reflection in students of higher pedagogical educational institutions]*. (Extended abstract of PhD diss.). Luhansk [in Ukrainian].
- Lozenko, A. (2010). *Formuvannia refleksyivnykh umin u maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly v protsesi dydaktychnoi pidhotovky [Formation of reflective skills in future primary school teachers in the process of didactic training]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Malyshevska, I. (2018). *Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky fakhivtsiv psykhologo-pedahohichnoho profilu do roboty v umovakh inkluzyivnoho osvithnoho seredovyshcha [Theoretical and methodological foundations of training psychological and pedagogical specialists to work in an inclusive educational environment]*. (Extended abstract of D diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Martynenko, S. (2014). *Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi vchytelia pochatkovoi shkoly: здобутки, проблеми і перспективи [Competency-based approach in professional training of primary school teachers:*

- achievements, problems and prospects]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky [Bulletin of Psychology and Pedagogy]*, 16. Retrieved from <http://www.psyh.kiev.ua> [in Ukrainian].
- Myroniuk, I., & Stebliuk, S. (2022). Intehrovanyi pidkhd u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv spetsialnoi osvity do roboty u komandi suprovodu ditei z osoblyvymy osvithnymy potrebamy [An integrated approach to preparing future special education professionals to work in a team supporting children with special educational needs]. In S. V. Stebliuk (Ed.), *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv spetsialnoi osvity [Formation of professional competence in future special education specialists]: zbirnyk tez dopovidei I nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnarodnoiu uchastiu* (pp. 76-93). Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].
- Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual Principles of Secondary School Reform]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2016). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>. [in Ukrainian].
- Pantiuk, M., Sadova, I., & Illiash, S. (2022). Hotovnist pedahoha do roboty v umovakh osvitnoi inkluzii yak naukova problema [Teacher's readiness to work in conditions of educational inclusion as a scientific problem]. *Molod i rynek [Youth and the market]*, 1 (199), 6-11 [in Ukrainian].
- Pometun, O. (2021). Interaktyvni metody navchannia [Interactive teaching methods]. In V. H. Kremen (Ed.), *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]* (pp. 417-418). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Pro osvitu [About education]: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [On approval of the Concept of implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period until 2029]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy; Kontseptsiiia vid 14.12.2016 № 988-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity [On approval of the Procedure for organizing inclusive education in secondary education institutions]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Poriadok, Forma typovoho dokumenta, Protokol, Prohrama vid 15.09.2021 № 957. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Prokhorenko, L., Yarmola, N., Nabochenko, O., Danilavichutie, E., Iliana, V., Kostenko, T., Chebotarova, O., & Lytovchenko, S. et al. (2021). *Metodychni rekomendatsii dlia inkluzyvno-resursnykh tsentriv shchodo vyznachennia katehori (typolohii) osvitnikh trudnoshchiv u osib z OOP ta rivniv pidtrymky v osvitnomu protsesi [Methodological recommendations for inclusive resource centers on determining categories (typologies) of educational difficulties in individuals with SEN and levels of support in the educational process]*. Retrieved from <https://surl.lu/bumpno> [in Ukrainian].
- Shcherban, T., & Shcherban, H. (2016). Problemy profesiinoho stanovlennia molodoho spetsialista [Problems of professional development of a young specialist]. In *Osobystist u sotsialnomu, vikovomu ta klinichnomu vymyri suchasnoho zhyttia [Personality in the social, age-related and clinical extinction of modern life]: zbirnyk naukovykh statei* (pp. 377-382). Lutsk [in Ukrainian].
- Smith, M. K. (2024). Donald Schön: learning, reflection and change. *The encyclopedia of pedagogy and informal education*. Retrieved from <https://infed.org/mobi/donald-schon-learning-reflection-change/>.
- Sofii, N. Z. (2015). Osoblyvosti vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu seredovyshchi: praktyka spilnoho vykladannia [Features of teaching in an inclusive learning environment: the practice of co-teaching]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy [Education of persons with special needs: ways to develop]*, 10, 173-177 [in Ukrainian].
- Synov, V. M., Sheremet, M. K., Rudenko, L. M., & Shulzhenko, D. I. (2016). Osvitno-psykholohichna intehratsiia shkoliariv iz psykhofizychnymy porushenniamy v suchasnykh umovakh Ukrainy [Educational and psychological integration of schoolchildren with psychophysical disorders in modern conditions of Ukraine]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky [Current issues of correctional education. Pedagogical sciences]*, 7, 323-344 [in Ukrainian].
- Tur, R. Y. (2004). Pedahohichna refleksiiia – osnova formuvannia tvorchoho samorozvytku osobystosti [Pedagogical reflection is the basis for the formation of creative self-development of the individual]. *Upravlinnia shkoloiu [School management]*, 13, 22-24 [in Ukrainian].
- Zasenkov, V., & Prokhorenko, L. (2022). Rozvytok spetsialnoi osvity v Ukraini: 1991-2021 rr. [Development of special education in Ukraine: 1991-2021.]. *Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia [Special child: education and upbringing]*, 4, 7-19 [in Ukrainian].

HUBAR O., GRYNova M.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FORMATION OF INTERACTION SKILLS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF STUDYING THE EDUCATIONAL COMPONENT «FUNDAMENTALS OF INCLUSIVE EDUCATION»

The article comprehensively investigates the problem of forming effective interaction skills among students of pedagogical institutions of higher education in an inclusive educational space. The relevance of the study is justified by the steady trend towards the humanization of society and education in Ukraine, the legislative consolidation of the principles of inclusion (in particular, the Laws of Ukraine "On Education", "On the Fundamentals of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine", the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period Until 2030) and the urgent need for highly qualified teaching staff capable of working successfully in an inclusive environment. An analysis of scientific and pedagogical literature on the theory of pedagogical interaction, problems of inclusive education, and professional training of teachers for working with children with special educational needs was conducted. The results of the analysis confirmed significant scientific interest in the mentioned issues, while at the same time revealing insufficient development of theoretical and methodological principles for the formation of interaction skills in future teachers in the context of inclusive education, which necessitates further scientific research.

The purpose of the study was to identify and theoretically substantiate the leading pedagogical conditions for the formation of interaction skills of students of pedagogical institutions of higher education in an inclusive space, as well as to develop practical recommendations for their formation in the process of studying the discipline "Fundamentals of Inclusive Education". The authors propose five key pedagogical conditions, identified on the basis of theoretical analysis: providing in-depth theoretical and methodological training in the basics of inclusive education and cooperative pedagogy; creating authentic learning situations that simulate a real inclusive space; ensuring interdisciplinary integration of knowledge about the development characteristics of children with special educational needs; creating opportunities for direct interaction between students and children with special needs and other participants in the inclusive process; ensuring students' reflection and self-assessment of their own experience of interaction.

The importance of a comprehensive approach to the formation of interactive competencies of future teachers is emphasized, which involves combining theoretical knowledge with practical experience, interdisciplinarity, and the development of reflective abilities. Promising directions for further research studies aimed at developing and experimentally testing the effectiveness of methodological systems, studying the impact of various forms of practical training, researching communicative competence, and analyzing the impact of personal qualities have been identified. The results of the study confirm the relevance of the problem and outline ways for further scientific research to improve the quality of training of pedagogical personnel to work in an inclusive educational environment.

Key words: *inclusive education, interaction skills, pedagogical conditions, professional training, barrier-free educational environment, pedagogy of cooperation, pedagogical practice, reflection, self-assessment*

Стаття надійшла до редакції 11.02.2025 р.